

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОВИ

Г. Д. Джунусалієва, Н. А. Ковальська

Україна, м. Одеса, Одеський національний економічний університет

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, а також приєднання України до європейського освітнього простору основним завданням вищої школи є підготовка конкурентоздатних, мобільних на ринку праці фахівців, які впевнено орієнтуються у професійній сфері, уміють об'єктивно оцінити ситуацію та прийняти правильне рішення в умовах постійного розвитку в сучасному світі нових інформаційних технологій, здатні швидко адаптуватися для реалізації власного творчого потенціалу та задоволення професійних амбіцій.

У зв'язку з цим значно підвищуються вимоги до якості професійної освіти у вищих навчальних закладах України, до підготовки висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства будь-якої галузі виробництва, у тому числі й економічної сфери. Успішно виконати ці завдання можна за умов наявності відповідних кадрів і матеріально-технічних ресурсів, які б забезпечили вирішення завдань підготовки майбутніх фахівців до їх продуктивної діяльності в умовах постійної інформатизації суспільства, появи нових галузей науки, техніки, інноваційних технологій тощо.

Тому перед професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів України постає нагальне завдання створення нових інтегрованих курсів, наближення до проблемно орієнтованих методів формування знань студентів, зменшення дистанції між фундаментальними та прикладними знаннями.

На нашу думку, особливість майбутньої професійної діяльності спеціаліста в умовах розбудови всіх сфер суспільного життя України, утвердження її на міжнародній арені у зв'язку з намаганням увійти у світовий та європейський економічний і освітній простір полягає насамперед у здатності до подальшого прискорення набуття нових професійних знань, умінь і навичок. Сучасний фахівець повинен уміти самостійно, швидко й якісно вдосконалювати свою кваліфікацію: адже інноваційні технології щодо модернізації процесів виробництва, невпинний поступ науки, техніки вимагають від молодих фахівців не просто освіченості, активності, пошуку, але також і самостійності, впевненості, відповідальності, уміння жити і працювати в нових умовах, бути соціально зорієнтованими. Власне таких фахівців на сьогоднішній день вимагає

суспільство від сучасної вітчизняної системи вищої освіти. Тому викладачі кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету багато зусиль докладають для покращення мовної підготовки студентів – майбутніх фахівців з економіки з метою формування в них за допомогою мовних засобів української мови (за професійним спрямуванням) наукового світогляду, вмінь і навичок опрацьовувати нові наукові джерела за фахом, самостійно здобувати спеціальні знання, творчо аналізувати й синтезувати професійну інформацію.

Отже, метою курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є підготовка фахівців нового покоління: грамотних, кваліфікованих, мовно обізнаних, які б на належному рівні володіли сучасною українською літературною мовою у професійній сфері, набули навичок професійної комунікації та комунікативно виправданого використання засобів мови у ситуаціях професійного спілкування, оволоділи мовою свого фаху, розвивали власну культуру мови та культуру мовлення. Зміст дисципліни покликаний не лише узагальнити та систематизувати знання з української мови, набуті студентами у школі, а й сформувати свідому мовну особистість, яка дотримується основоположних принципів культури усного та писемного мовлення у процесі реалізації оптимальної моделі мовної поведінки у професійній сфері.

Опанування програмного матеріалу курсу покликано забезпечити професійно орієнтований характер мовлення студента – майбутнього фахівця економічної галузі. Вивчаючи курс студенти різних економічних спеціальностей набувають теоретичних знань про фахове спілкування, його форми, етапи, види, стилі, функції й роль у професійній діяльності; засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, відомості про призначення і структуру ділових документів, необхідних фахівцю певного профілю; формують стійкі комунікативні компетенції, потрібні у професійному спілкуванні, навички послуговування вербальними і невербальними засобами обміну інформацією за фахом. Тобто засвоєння програмного матеріалу курсу сприяє формуванню професійно орієнтованого характеру мовлення студента.

Значення дисципліни полягає у тому, що вона надає такі знання і розвиває такі мовні та мовленнєві вміння й навички, які допомагають забезпечити професіоналізм майбутньої трудової діяльності на рівні сучасних вимог, визначених основними державними нормативно-правовими документами: Конституцією України, Законом «Про мови в Українській РСР» та ін. Це у свою чергу зумовлює усвідомлену національну та регіональну мовну політику в культурній і гуманітарній сферах.

У зв'язку з цим головною педагогічною метою навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є формування комунікативної культури майбутніх спеціалістів у сфері професійного мовлення в його усній та писемній формах; навичок практичного оволодіння мовою в обсязі тематики, обумовленої фаховими потребами, задовольнити які сьогодні можуть, як було вже вищезазначено, нові форми, методи, шляхи отримання глибоких професійних знань завдяки інноваційним схемам навчання. Збільшення кількості годин на вивчення української мови за професійним спрямуванням (144 години з 2005 – 2006 навчального року) свідчить про підвищення вимог до формування мовної професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах України. Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, поділяється на аудиторну (або роботу з викладачем на практичних заняттях) і самостійну роботу студентів.

Проблема професійної підготовки майбутнього економіста в Одеському національному економічному університеті розглядається в контексті осмислення сучасних поглядів на шляхи підвищення якості навчання, а також розроблених як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями психолого-дидактичних основ підвищення ефективності пізнавальної діяльності студентів; розвитку творчих потенціалів особистостей, здатності до аналітико-синтетичного мислення за допомогою раціонально організованого навчально-виховного процесу (дослідження П. І. Підкасистого, А. Н. Леонтьєва, А. В. Петровського, С. А. Рубінштейна, К. К. Платонова, Д. Б. Ельконіна та ін.). Адміністрація університету і професорсько-викладацький склад приділяють постійну увагу вдосконаленню організації навчання шляхом упровадження в навчальний процес інтерактивних форм і методів роботи, які є дієвими засобами формування компетентної особистості [3; 50].

Сучасна методика навчання мови розглядає інтерактивні методи як важливий засіб підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Інтерактивні методи передбачають, як свідчить практика їх застосування в навчальному процесі, стимулювання пізнавальної діяльності та самостійності студентів, формування навичок прийняття професійно виправданих ефективних рішень, умінь швидко адаптуватися з метою реалізації власних творчих і професійних амбіцій.

Отже, **актуальність** цієї теми обумовлюється значенням навчання мови професії в реалізації сучасної моделі підготовки майбутніх економістів у системі вищої освіти України відповідно до вимог і принципів Болонського процесу [1; 68].

Мета дослідження – визначення й з'ясування ролі роботи з навчальними текстами за фахом у розвитку здатності студентів до пізнавальної діяльності, яка перш за все також передбачає вдосконалення їх навичок і вмінь вилучати, абстрагувати, систематизувати й узагальнювати нову професійну інформацію, отриману у процесі роботи з науковими джерелами. Така робота, на наш погляд, безумовно, сприяє формуванню у студентів аналітико-синтетичного мислення.

Об'єктом дослідження є розгляд процесу навчання студентів-першокурсників Одеського національного економічного університету (ОНЕУ) смислового та змістовного аналізу спеціальних навчальних наукових текстів на практичних та індивідуальних заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». При цьому варто зазначити, що ці тексти розглядаються не лише як **предмет дослідження**, але і як засіб отримання студентами спеціальної інформації з метою її подальшого використання у своїй майбутній професійній діяльності.

Як було вже зазначено вище, сучасні новітні технології вимагають у наш час від молодих фахівців не лише освіченості, активності в пошуку важливої, необхідної професійної інформації, а також самостійності, упевненості, відповідальності, уміння жити і працювати в нових умовах, тобто бути соціально зорієнтованими [4; 53]. Саме таких фахівців чекає сьогодні українське суспільство, українська економіка від сучасної системи вищої освіти відповідно до вимог Болонської декларації, яка передбачає структурне реформування, вдосконалення системи навчання українських студентів з метою підвищення якості їхньої підготовки, а також конкурентоспроможності згідно з вимогами європейського ринку праці [2; 172]. Тому вивчення програмного матеріалу курсу української мови за професійним спрямуванням покликане забезпечити в першу чергу професійно орієнтований характер комунікативної діяльності студента – майбутнього фахівця економічної галузі [6]. Тобто, головною метою навчання, відповідно до цих завдань, є формування навичок і вмінь мовленнєвої діяльності майбутніх економістів у сфері професійної комунікації, практичне оволодіння мовою спеціальності, яке безпосередньо обумовлено, в першу чергу, професійними потребами. Досягнення цієї мети можливе лише за умови невинного та послідовного впровадження в навчальний процес активних форм і методів навчання, ефективних шляхів та інноваційних схем отримання глибоких професійних знань.

Ми вважаємо, що саме опрацювання та робота з навчальними науковими фаховими текстами, як ніякий інший вид навчальної діяльності, сприяє розвитку у

студентів самостійності в пошуку і набутті спеціальних знань, умінні застосовувати їх з метою узагальнення, синтезу й аналізу отриманої інформації для подальшого практичного впровадження в систему майбутньої професійної діяльності. Така робота представлена як письмовими, так і усними формами, різноманітними жанрами, в яких реалізуються різновиди текстів наукового стилю мови (наукові статті в періодичних спеціальних виданнях, тексти за фахом у підручниках і посібниках, доповіді на наукові студентські конференції, повідомлення з актуальних проблем світової й української економіки на засідання *круглих столів*, публікації наукових статей в університетські збірники, складання планів, анотацій, рецензій, рефератів тощо). Практика доводить, що систематична, послідовна робота з цими жанрами наукового стилю сприяє формуванню й активному розвитку творчих здібностей студентів, які також потрібні їм в подальшій навчальній діяльності при написанні різних видів студентських письмових робіт науково-дослідного характеру: курсових, бакалаврських, магістерських.

Навчаючи студентів роботі з фаховими спеціальними текстами, викладачі кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки ОНЕУ при відборі наукових текстів для опрацювання обов'язково звертають увагу на специфіку майбутньої професійної діяльності студентів (фінансову, банківську, управлінську, податкову, міжнародно-економічну, туристичну, підприємницьку, аналітико-господарську, бухгалтерську, аудиторську тощо). Спеціальним (навчальним), на нашу думку, є науковий текст, який слугує для реалізації певних завдань навчання. Такий текст на практичних або індивідуальних заняттях є предметом дослідження та передбачає різноманітні види роботи з ним у різних аспектах навчальної діяльності згідно з програмою вивчення української мови за професійним спрямуванням (аудіювання, рецензування, анотування, скорочення, редагування, вилучення необхідної інформації тощо).

Варто зазначити, що на початковому етапі навчання опрацюванню спеціальних текстів за фахом викладач звертає увагу студентів на лексико-граматичні і стилістичні особливості мовних засобів різних жанрів і підстилів наукового стилю мови сучасної української літературної мови. Так, увага студентів акцентується на тому, що, наприклад, для тексту реферату характерні формально-логічний спосіб подання змісту матеріалу та відсутність наукового обґрунтування викладу, які є обов'язковими для наукової статті. З одного боку, студенти спостерігають специфіку реалізації наукової мови, використання певних мовних засобів у різних жанрах. З іншого – реалізацію в пропонованих текстах не лише основної функції наукового стилю мови (вироблення й

осмислення об'єктивних знань про дійсність), але й трьох його завдань – інформування, пізнання та переконання. Більш того, вивчаючи відмінні особливості мовних засобів і характерні ознаки наукового стилю мови, студенти можуть самостійно спостерігати призначення цього функціонального різновиду мови, робити та формулювати висновки щодо змісту головних цілей, які переслідує наука: обґрунтування концепцій, гіпотез; доказ істинності теорій; узагальнення інформації про результати наукових досліджень; пояснення явищ; систематизація викладу певних наукових положень, знань, досягнень, гіпотез, рекомендацій тощо. У подальшому процесі оволодіння вміннями та навичками опрацювання науково-навчальних спеціальних текстів найважливішого значення набуває самостійна робота студентів із такими текстами, які є для студентів разом із лекціями основними джерелами науково-професійної інформації. Саме у процесі самостійної роботи студенти отримують, систематизують, класифікують, аналізують, синтезують і структурують знання, вдосконалюючи уміння і навички смислового і змістовного аналізу різноманітних текстів за професійним спрямуванням.

Безумовно, послідовна самостійна робота студентів із науково-навчальними текстами, по-перше, наочно демонструє їм вживання морфолого-синтаксичних і лексико-граматичних конструкцій власне наукового підстилю наукового стилю сучасної української літературної мови. По-друге, науково-навчальний спеціальний текст є зразком монологічного наукового мовлення, на базі якого студент може будувати власне наукове висловлювання. Отже, можна констатувати, що як основне джерело отримання науково-професійної інформації навчальний текст за фахом може виступати і як об'єкт вивчення, і як засіб навчання мови професії. Варто зазначити, що, будучи об'єктом вивчення, науково-навчальний текст одночасно є й наочним прикладом ілюстрації специфічних особливостей різноманітних мовних засобів наукового тексту: структурно-смислової організації його частин; комунікативної спрямованості; композиційної завершеності; різних типів лексичного, граматичного, логічного й стилістичного зв'язку між смисловими елементами тексту; інформаційної насиченості; різних способів надання наукової інформації тощо.

Звичайно, специфіка вищого навчального закладу має обов'язково відбиватися на тематиці й змісті навчальних текстів за фахом: вони повинні відповідати принципу професійної спрямованості, містити нові для студентів знання, бути інформаційно актуальними, пізнавально цінними, доступними за змістом і обсягом інформації, влучними зразками реалізації наукового стилю мови.

Сучасна методика викладання української мови за професійним спрямуванням розглядає навчальний науковий текст як «єдиний комунікативний блок, що має чітку, логалізовану структурну організацію, яка формується під впливом двох основних факторів: характеру висвітлюваного змісту (тема – підтема – комбінація підтем) та способу його презентації» [5; 21]. Комунікативними блоками вважаються також і складові частини тексту, або компоненти, розташовані в певній послідовності. Такі компоненти тексту є функціонально значимими одиницями, тобто можуть виконувати різні функції, а саме: роз'яснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, наочного представлення тощо. Правильне визначення функцій компонентів тексту сприяє його адекватному розумінню. Крім того, навчальний науковий текст обов'язково характеризується певною внутрішньою організацією, тобто має такі лексико-граматичні і структурні засоби, які роблять його доступним для розуміння у процесі читання, усвідомлення та запам'ятовування інформації для подальшої її репрезентації та використання в майбутній професійній діяльності.

Отже, систематична робота з навчальними науковими текстами сприяє вдосконаленню вмінь і навичок студентів сприймати, запам'ятовувати, відтворювати та відповідно до професійних завдань адаптувати й інтерпретувати різноманітну інформацію; визначати її смислову та мовну компресію; правильно знаходити та формулювати інформативний центр абзацу (фрагмента, частини, розділу тощо) тексту. Систематичність і послідовність такої роботи допомагає також розвивати навички та вміння писемного й усного професійного спілкування.

Набуття професійних знань у процесі самостійної роботи над науково-навчальними текстами за фахом, у першу чергу, базується на комплексі взаємозв'язаних умінь, які полягають у здатності студентів визначати і формулювати тему, основну проблематику тексту, здійснювати його смисловий і структурний аналіз, відтворювати інформацію відповідно до формулювань пунктів деталізованого плану (питального, номінативного, тезового), знаходити і виділяти головну, додаткову та другорядну інформацію.

У результаті систематичної роботи з науковими навчальними текстами у студентів формуються уміння і навички визначати та вилучати в змісті тексту-джерела найважливішу інформацію з метою подальшого використання та відтворення її фрагментів або частин у самостійно продукований ними текст, структуруючи й об'єднуючи в ньому всі компоненти (функціонально-значимі одиниці): основний

матеріал джерела, додатковий матеріал, посилання, ілюстрований матеріал, аргументи, оцінку тощо.

Отже, підсумовуючи наші роздуми щодо значення роботи студентів із навчальними текстами за фахом у процесі навчання мови спеціальності, можна зробити **висновок**, що послідовність і систематичність цієї роботи має основоположну, фундаментальну, найважливішу роль у розвитку творчих здібностей студентів, їх прагнення до пізнавальної діяльності; у вдосконаленні навичок і вмінь конкретизації, деталізації й узагальнення отриманої наукової інформації, що, безумовно, сприяє формуванню у майбутніх фахівців з економіки аналітико-синтетичного мислення. Необхідність цієї роботи обумовлена об'єктивною невідкладною потребою реалізації в системі вітчизняної вищої освіти сучасної моделі підготовки спеціалістів відповідно до європейських і світових вимог. В аспекті нашого дослідження така підготовка передбачає формування у студентів навичок і вмінь здійснювати найбільш придатними й ефективними способами аналітико-синтетичну роботу з науковими текстами за фахом, а також їх подальшого самостійного опрацювання з метою отримання науково-професійної інформації та формування власного наукового досвіду.

Список літератури

1. Высоцкая З.И., Джунусалиева Г.Д., Ковальская Н.А. Формирование у студентов аналитико-синтетического мышления в процессе обучения языку профессионального общения // Язык профессионального общения и лингвистические исследования: сб. ст. междунар. науч.-практ. Семинара. – Белгород: ИПЦ «ПОЛИТЕРРА», 2010. – С. 68-72.
2. Джунусалиева Г.Д. Навчання студентів анотуванню текстів за професійним спрямуванням як один із шляхів підвищення якості освіти майбутніх фахівців з економіки // Матеріали науково-методичної конференції «Упровадження сучасних освітніх технологій навчання у контексті Болонського процесу». – Одеса: ОДЕУ, 2005. – С. 172-173.
3. Джунусалиева Г.Д., Висоцька З.І., Ковальська Н.А. Удосконалення організації самостійної роботи студентів у контексті завдань Болонського процесу // Матеріали XIII міжнародної науково-методичної конференції «Управління якістю підготовки фахівців». – Одеса: ОДАБА, 2008. – Ч. I. – С. 50-51.
4. Джунусалиева Г.Д., Ковальська Н.А. Формування у студентів умінь опрацювання наукових текстів за фахом // Матеріали XV міжнародної науково-методичної конференції «Управління якістю підготовки фахівців». – Одеса: ОДАБА, 2010. – Ч. I. – С. 53-54.
5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
6. Українська мова для економістів: Навч. посібник/ За заг. ред. С.М.Кіршо. – Одеса: «ВМВ», 2012. – 400 с.